

WARISAN KEBUDAYAAN: MEMAHAMI KONSEP MENGIKUT PERTUBUHAN BANGSA-BANGSA BERSATU (PBB) DAN ANTROPOLOGI KEBUDAYAAN SERTA PEMAHAMAN DI MALAYSIA

Ahmad Hakimi bin Khairuddin

Akademi Pengajian Melayu,

Universiti Malaya

ahmadhakimi@um.edu.my

Accepted: 30 October 2022

Received: 9 August 2022

Konsep warisan adalah satu konsep yang menggelirukan. Di Malaysia, kerap-kali ianya dikaitkan dengan makna warisan dalam bahasa Melayu. Akan tetapi, konsep ini pada asalnya adalah satu konsep daripada bahasa Inggeris. Pada waktu yang sama, pihak Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) atau *United Nations*, (UN) menggunakan warisan sebagai satu konsep yang agak berbeza daripada makna asalnya dalam bahasa Inggeris. Akibat daripada pelbagai makna yang berbeza-beza, akhirnya, konsep warisan itu tidak dapat difahami sepenuhnya. Penulisan ini akan memulakan perbincangan tentang konsep sebenar yang dimaksudkan oleh PBB melalui takrif-takrif yang asal yang digunakan oleh pihak PBB. Seterusnya, penulisan ini akan menggunakan sudut pandangan Antropologi Kebudayaan Aliran Amerika Syarikat untuk menjelaskan dengan lebih tepat apa yang sebenarnya dimaksudkan oleh PBB

Kata Kunci: Warisan Kebudayaan, Warisan Kebudayaan Ketara, Warisan Kebudayaan Tak Ketara, Kebudayaan, Tamadun, Adab

CULTURAL HERITAGE: UNDERSTANDING THE CONCEPT ACCORDING TO THE UNITED NATIONS AND CULTURAL ANTHROPOLOGY AS WELL AS HOW IT IS UNDERSTOOD IN MALAYSIA

The concept of heritage is confusing. In Malaysia, it is usually associated with the meaning of warisan in the Malay language. Originally, this concept was taken from the English language. On top of all that, the United Nations used the concept of heritage that is quite different from its original meaning in the English language. As a result of the multiple meanings, the concept of heritage is not understood completely. This paper will attempt to discuss the actual concept as envisioned by the United Nations using the original

definitions used by the United Nations. Following that, this paper will use the American School of Cultural Anthropology approach to delineate clearly what is actually meant by the United Nations

Keywords: *Cultural Heritage, Tangible Cultural Heritage, Intangible Cultural Heritage, Culture, Civilization, (Islamic) Etiquette*

Pengenalan

Konsep Warisan seperti yang digunakan oleh Petubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) atau *United Nations*, (UN) adalah satu istilah yang amat kompleks. Kemunculan istilah ini, dan perkembangannya kepada maknanya seperti yang digunakan pada hari ini oleh PBB mengambil masa yang agak lama, iaitu sejak kewujudan Liga Bangsa-Bangsa (*League of Nations*) lagi (Ahmad Hakimi, 2020; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019a, 2019b; Ahmad Hakimi dan Othman, 2005). Pada asasnya terdapat tiga istilah berbeza yang dikaitkan dengan konsep Warisan mengikut PBB, iaitu (UNESCO, 2003, 1972):

- i) Warisan Semula jadi (*Natural Heritage*),
- ii) Warisan Kebudayaan (*Cultural Heritage*),
- iii) Warisan Kebudayaan Tak Ketara (*Intangible Cultural Heritage*).

Sungguhpun terdapat tiga konsep warisan yang berbeza, ketiga-tiga konsep ini sentiasa dikaitkan dengan kehidupan manusia di dunia mengikut sudut pandangan PBB. Akan tetapi, terdapat perbezaan pemahaman tentang apa yang dimaksudkan sebagai Warisan oleh PBB dan apa yang difahami (serta diamalkan) di Persekutuan Tanah Melayu (dahulu) dan Persekutuan Malaysia. Sebahagian daripada masalah yang menimbulkan perbezaan pendapat tersebut mempunyai kaitannya dengan sejarah pentadbiran di Persekutuan Malaysia yang banyak dipengaruhi oleh tradisi ilmu dan pentadbiran United Kingdom, manakala PBB pula lebih banyak dipengaruhi oleh Amerika Syarikat dan Perancis. Pada waktu yang sama, pemikiran Orang Melayu sendiri tentang apa yang dimaksudkan sebagai warisan juga secara tidak langsung telah mengubah maksud warisan yang diterima daripada United Kingdom dan seterusnya, menambah kepada perbezaan takrif warisan ini.

Secara ringkasnya, takrif warisan mengikut United Kingdom lebih dipengaruhi oleh Antropologi awal di United Kingdom dan juga Antropologi Sosial aliran British (*British School of Social Anthropology*) (Kuper, 1975). Bidang Antropologi di United Kingdom pada mula-mulanya dibentuk oleh E. B. Tylor, Professor pertama dalam bidang Antropologi di United Kingdom (Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; McGee dan Worms, 2004).

Takrif budaya yang diperkenalkan oleh Tylor adalah satu takrif yang sering digunakan di Malaysia (A. Aziz, 2003; Hashim, 1998; Abdullah, 1985; Norazit, 1989). Pada waktu yang sama, ianya juga kerap kali dikaitkan dengan takrif Warisan (A. Aziz 2003; Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan, Malaysia, 1973). Manakala, takrif Warisan yang digunakan oleh PBB agak berbeza daripada apa yang digunakan di Malaysia oleh kerana ianya lebih dipengaruhi oleh Antropologi Kebudayaan aliran Amerika Syarikat (*American School of Cultural Anthropology*) (Holmes dan Parris 1981). Aliran pemikiran Antropologi Kebudayaan juga menolak secara 100% takrif budaya (serta teori Evolusi Sosial yang berkaitan) yang dikemukakan Tylor (Langness, 1987; Boas, 1986).

Pada asasnya perbezaan utama di antara aliran pemikiran di United Kingdom dan Amerika Syarikat adalah konsep budaya. Jika diperhatikan, sehingga hari ini, takrif budaya mengikut Tylor digunakan di Malaysia (Kementerian Pelancungan, Seni dan Budaya, Malaysia, 2021; Lembaga

Peradaban Melayu, 2020; Rais 2021; Mohd. Taib, 1993; Norazit, 1989; A. Aziz, 2003; Abdullah, 1985; Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan, Malaysia, 1973). Pada waktu yang sama, sarjana-sarjana tempatan seperti Abdullah Taib (1985) dan Norazit Selat (1989) beranggapan bahawa Antropologi Kebudayaan menggunakan takrif budaya mengikut Tylor (McGee dan Warms, 2004). Sebenarnya, dari sejak kemunculan Antropologi Kebudayaan lagi, takrif budaya yang digunakan oleh Tylor dianggap tidak sesuai untuk mengkaji kepelbagaian manusia di dunia (Ahmad Hakimi, 2021a, 2021b; Langness, 1987; Boas, 1986). Sudut pandangan Antropologi Kebudayaan, jika diperhatikan, telah banyak mempengaruhi PBB (dan juga kerajaan Amerika Syarikat) sejak sekitar Perang Dunia Kedua sehingga ke awal 1970-an (Langness, 1987).

Konsep Warisan mengikut PBB

Terdapat beberapa takrif umum yang digunakan untuk Warisan (*heritage*). Sememangnya takrif-takrif umum ini berbeza daripada apa yang dimaksudkan oleh PBB. Akan tetapi, ianya diperlukan untuk menjelaskan jurang di antara apa yang sebenarnya dimaksudkan dengan takrif warisan oleh PBB dan apa yang digunakan di Malaysia. Di bawah ini, dinyatakan dua takrif yang digunakan secara biasa, yang diambil daripada dua kamus, iaitu kamus bahasa Inggeris (New Penguin English Language Dictionary, 2000) dan kamus bahasa Melayu (Kamus Dewan, 1970).

Heritage, mengikut *New Penguin English Language Dictionary* (2000:652), ditakrifkan sebagai:

- i) Property that descends to an heir, an inheritance,
- ii) Something valuable transmitted by or acquired from a predecessor or predecessors; a legacy,
- iii) *A country's history and traditions,*
- iv) *Being part a country's history and traditions: heritage objects,*
- v) *Presenting a country's history and traditions, esp in an attractive and nostalgic way: a heritage center.*

Lima takrif warisan yang dinyatakan di atas ini mempunyai makna-makna yang berbeza. Takrif-takrif ketiga, keempat dan kelima misalnya lebih menjurus kepada makna warisan kebudayaan yang dimaksudkan oleh PBB. Manakala takrif pertama dan kedua pula lebih menjurus kepada makna yang biasa difahami oleh orang kebanyakan, dan berlainan daripada apa yang dimaksudkan oleh PBB, ianya tidak dibincangkan dengan lebih lanjut. Warisan pula, mengikut Kamus Dewan (1970:1343) ditakrifkan sebagai (1) Harta peninggalan, harta pesaka; (2) Sesuatu yang diturun-temurun, peninggalan.

Hanya dua takrif dimasukkan dalam Kamus Dewan (edisi pertama). Edisi ini dipilih sebagai rujukan untuk menggambarkan cara pemikiran Orang Melayu pada satu masa dahulu tentang warisan. Takrif yang digunakan dalam Kamus Dewan edisi terkini tidak digunakan dalam perbincangan ini oleh kerana perbincangan ini lebih menjurus kepada pemikiran yang menghasilkan institusi-institusi tempatan yang berkaitan dengan warisan dan juga kebudayaan. Seperti yang dapat diperhatikan, kedua-dua takrif yang dinyatakan dalam Kamus Dewan lebih menjurus kepada makna dalam kalangan orang kebanyakan, sama seperti yang terdapat dalam kamus *New Penguin English Language Dictionary* (2000) dan kurang sesuai untuk perbincangan dalam penulisan ini.

Seperti yang dinyatakan di bahagian awal penulisan ini, konsep asal warisan yang digunakan oleh PBB adalah merujuk kepada warisan kebudayaan (*cultural heritage*). Konsep warisan kebudayaan ini digunakan oleh PBB dan *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation* (UNESCO) dalam pengisytiharan *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and*

Natural Heritage (Konvensyen Warisan Dunia atau World Heritage Convention) pada 16 November 1972 (UNESCO, 1972).

Konsep warisan (*heritage*) menjadi perkara yang penting akibat daripada pengisytiharaan Konvensyen Warisan Dunia (*World Heritage Convention*) ini oleh PBB pada tahun 1972 (Ahmad Hakimi 2020; Hiroshi 1998; UNESCO 1972). Matlamat utama konvensyen ini adalah bertujuan untuk memelihara warisan kebudayaan dan warisan semula jadi di seluruh dunia. Akan tetapi pada waktu konvensyen ini diisytiharkan, ianya menimbulkan beberapa masalah dari segi tafsiran terhadap konsep warisan tersebut.-

Kekeliruan terhadap makna warisan boleh dikatakan bermula apabila Konvensyen Warisan Dunia pada tahun 1972 secara langsung membahagikan warisan dunia kepada dua kategori, iaitu warisan kebudayaan (*cultural heritage*) dan warisan semula jadi (*natural heritage*) (UNESCO, 1972). Pembahagian ini agak mengelirukan sekira diperhatikan mengikut takrif budaya yang dikemukakan oleh Tylor, satu takrif yang dianggap benar oleh kebanyakan sarjana di Malaysia (A. Aziz, 2003; Shamsul Amri 2001; Mohd. Taib, 1993; Norazit, 1989; Abdullah, 1985; Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan, Malaysia, 1973). Kekeliruan ini dapat diperhatikan apabila konsep Warisan Kebudayaan dan Warisan Semula jadi PBB berlainan dengan penggunaan biasa di Malaysia, apabila istilah yang biasa digunakan selalunya hanyalah warisan sahaja dan menggugurkan kebudayaan. Ini adalah kerana kebudayaan selalunya dikaitkan dengan manifestasi pemikiran manusia yang tinggi. Akan tetapi, cara pemikiran PBB ialah perkataan warisan seharusnya digabungkan dengan kebudayaan atau semula jadi tidak semestinya merujuk kepada kebudayaan atau tamadun yang tinggi. Oleh kerana warisan tidak semestinya merujuk kepada kebudayaan atau tamadun yang tinggi, pengguguran istilah kebudayaan dalam konsep warisan kebudayaan (dan pertaliannya dengan warisan semula jadi) sehingga menjadi hanya konsep warisan sahaja.

Masalah pembahagian warisan kepada dua kategori, iaitu kebudayaan dan semula jadi mungkin mempunyai kaitan dengan pihak-pihak yang terlibat untuk menghasilkan konvensyen ini. Apabila diselidiki dokumentasi tentang sejarah pembentukan Konvensyen Warisan Dunia ini, didapati bahawa konvensyen ini merupakan hasil gabungan usaha dua institusi yang berbeza, iaitu *United Nations Educational, Scientific, and Educational Organisation* (UNESCO) untuk bahagian warisan kebudayaan dan *International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources* (IUCN) untuk bahagian warisan semula jadi (Ahmad Hakimi 2020; Hiroshi, 1998; UNESCO, 1972). Kedua-dua pihak berkenaan telah berusaha untuk menghasilkan bahagian mereka secara bersendirian, sebelum kedua-dua hasil usaha mereka digabungkan oleh pihak PBB. Keadaan tersebut seolah-olah membina satu jurang yang besar di antara warisan kebudayaan dan warisan semula jadi. Keadaan dan hasrat sebenar Konvensyen Warisan Dunia ini pada asasnya berkaitan dengan matlamat penubuhan PBB iaitu untuk memelihara semua kumpulan manusia di dunia daripada dimusnahkan oleh kumpulan manusia yang lain.

Sungguhpun Konvesyen Warisan Dunia 1972 menumpukan perhatian kepada kedua-dua warisan kebudayaan dan warisan semula jadi, salah satu perkara yang dapat diperhatikan adalah bahawa secara kebiasaannya perbincangan tentang warisan selalunya hanya tertumpu kepada warisan kebudayaan sahaja. Penumpuan kepada satu sahaja aspek warisan tersebut agak janggal, sekiranya kita mengambil perhatian bahawa kedua-dua warisan kebudayaan dan warisan semula jadi disatukan dalam Konvensyen Warisan Dunia.

Tambahan pula, takrif untuk warisan kebudayaan yang diisytiharkan dalam Konvensyen Warisan Dunia tahun 1972 seolah-olah tiada mempunyai apa-apa kaitan dengan kehidupan manusia, ataupun warisan semula jadi. Jika diperhatikan, secara rasminya, konsep *cultural heritage* atau warisan kebudayaan yang digunakan dalam Konvesyen Warisan Dunia ini merangkumi tiga perkara iaitu i)

monumen-monumen (*monuments*), ii) kumpulan bangunan-bangunan (*groups of buildings*), dan iii) tapak-tapak (*sites*). Perkara-perkara tersebut ditakrifkan seperti berikut dalam Artikel 1, Konvensyen Warisan Dunia (UNESCO, 1972):

"Article 1

For the purpose of this convention, the following shall be considered as 'cultural heritage':

Monuments: *architectural works, works of monumental sculpture and painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, cave dwellings and combinations of features, which are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science;*

groups of buildings: *groups of separate or connected buildings which, because of their architecture, their homogeneity or their place in the landscape, are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science;*

sites: *works of man or the combined works of nature and man, and areas including archaeological sites which are of outstanding universal value from the historical, aesthetic, ethnological or anthropological point of view".*

Takrif yang dikemukakan dalam Konvensyen ini hanya membincangkan tentang perkara-perkara fizikal yang dihasilkan oleh manusia. Secara ringkasnya, Monumen (*Monuments*) dan Kumpulan Bangunan-Bangunan (*groups of buildings*) lebih menjurus kepada bidang arkitektur, manakala Tapak-Tapak (*sites*) pula sering ditafsirkan sebagai tapak-tapak arkeologi (peninggalan manusia hasil daripada aktiviti manusia). Sememangnya, ada institusi-institusi tertentu yang terlibat dalam menghasilkan takrif warisan kebudayaan ini. Antaranya ialah Liga Negara-Negara, *International Council on Museums* (ICOM), ICOMOS, *International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources* (IUCN), *International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property* (ICCROM), dan UNESCO (Ahmad Hakimi, 2020; Hiroshi 1998).

Takrif *sites* yang dikemukakan oleh Konvensyen Warisan Dunia banyak mempengaruhi pembentukan perundangan Akta Purbakala, 1976 (Akta 168) di Malaysia. Pada asasnya, Akta Purbakala 1976 telah dijadikan undang-undang pada tahun 1976 supaya undang-undang Malaysia selaras dengan perkembangan-perkembangan perundangan dunia mengikut Konvensyen Warisan Dunia 1972 (Ahmad Hakimi dan Othman, 2005). Akta tempatan ini berkaitan dengan perubahan matlamat institusi Muzium Negara, khususnya dalam pengurusan arkeologi (Ahmad Hakimi 2020; Ahmad Hakimi dan Othman 2005). Salah satu kuasa yang dimiliki oleh Muzium Negara adalah penguatkuasaan benda purbakala, yang kemudiannya menjadi Penguatkuasaan Antikuiti. Kemunculan penguatkuasaan ini mengakibatkan penjenamaan semula Muzium Negara kepada Jabatan Muzium dan Antikuiti. Pada waktu yang sama, bidang arkeologi muncul ke hadapan dalam matlamat dan tanggungjawab Muzium Negara.

Secara ringkasnya, warisan kebudayaan lebih menjurus kepada kesan-kesan fizikal manusia yang dibina (*monuments* atau *groups of buildings*) atau yang dihasilkan akibat daripada aktiviti manusia zaman lampau (*sites*). Pertubuhan seperti PBB menganggap bahawa perkara-perkara fizikal ini sebagai warisan kebudayaan manusia yang penting, perlu dipelihara dan tidak boleh dimusnahkan secara sengaja. Sebahagian daripada kekeliruan tentang warisan kebudayaan juga berkaitan dengan penggunaan kebudayaan yang berasingan daripada antikuiti di Malaysia. Perkataan Kebudayaan di Malaysia selalunya dikaitkan dengan Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan serta Dasar Kebudayaan Kebangsaan (Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b). Perkataan ini juga dikaitkan dengan kesenian. Oleh yang demikian, ianya seolah-olah terpisah daripada warisan kebudayaan (yang ditakrifkan oleh PBB pada tahun 1972) dalam kegunaan biasa di Malaysia.

Pemisahan warisan daripada kebudayaan ini juga mungkin berkaitan dengan cara pemikiran pentadbir-pentadbir Malaysia yang mendapat pendidikan daripada United Kingdom (konsep pembahagian ilmu di Malaysia banyak dipengaruhi oleh bidang Antropologi Sosial Aliran British dan juga bidang Sejarah). Dalam tradisi ilmu British, bidang Arkeologi selalunya dikaitkan dengan bidang Sejarah (atau antikuiti) (Ahmad Hakimi dan Othman 2005). Kebudayaan kurang difahami dan tidak dikaji sepenuhnya dalam Antropologi Sosial oleh kerana ianya dianggap sebagai satu perkara yang tidak saintifik, ataupun tidak boleh dikaji secara sains (Ahmad Hakimi, 2007; Ahmad Hakimi dan Zainal Abidin, 2007). Apabila dilihat kepada takrif budaya yang dikemukakan oleh Tylor secara ringkasnya, Tylor tidak membezakan di antara tamadun (*civilization*) atau budaya (*culture*) dalam takrif beliau yang dipaparkan dalam muka surat pertama buku *Primitive Culture* (McGee dan Warms 2004) beliau.

“...*Culture or civilization, taken in its wide ethnographic sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society...*”

Takrifan oleh Tylor ini telah seringkali disalah-terjemahkan dalam bahasa Melayu apabila frasa 'atau tamadun' (*or civilization*) digugurkan (Ahmad Hakimi, 2021a, 2021b). Sebenarnya, frasa '*or civilization*' ini amat penting untuk memahami keseluruhan ide atau teori Tylor, oleh kerana Tylor mencadangkan bahawa hanya manusia yang telah mencapai tahap tamadun (*civilization*) mempunyai budaya (*culture*). Tambahan pula, Tylor sebenarnya menggunakan takrif ini dalam teori Evolusi Sosial beliau (dalam buku yang sama) untuk mencadangkan terdapat tiga bentuk manusia yang berbeza iaitu *savages*, *barbarians*, dan *civilised* (Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; McGee dan Warms 2004). Seterusnya, beliau mencadangkan bahawa hanya orang Eropah sahaja yang *civilised* dan mempunyai *culture*. Dalam erti kata lain, orang-orang lain di dunia ini dianggap oleh Tylor sebagai *savages* atau *barbarians*, dan mereka hanya mampu menjadi *civilised* serta memperolehi *culture* sekiranya mereka mengikut cara-cara pemikiran orang Eropah sepenuhnya.

Namun demikian, takrif Tylor terhadap budaya atau tamadun diterima secara berasingan oleh kebanyakan sarjana (termasuk sarjana tempatan) tanpa mengambil kira makna sebenar Teori Evolusi Sosial yang dikaitkan dengan takrif tersebut (A. Aziz, 2003; Shamsul Amri 2001; Mohd. Taib, 1993; Norazit, 1989; Abdullah, 1985; Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan, Malaysia, 1973). Sememangnya takrif Tylor telah menyenaraikan pelbagai perkara yang pada hari ini dikaitkan dengan budaya. Salah satu daripada perlakuan manusia yang berbudaya adalah mengikuti kesenian (yang tinggi) seperti *opera* atau *ballet* di Barat. Tambahan pula, konsep budaya popular (*popular culture*) menyokong pendapat bahawa terdapatnya budaya tinggi (atau kesenian tinggi) yang berbeza daripada kebudayaan rendah (kesenian rendah atau budaya popular) orang kebanyakan. Walau bagaimanapun, apa yang dikatakan sebagai kebudayaan/tamadun tinggi yang dikaitkan dengan kesenian tinggi ini mengambil alih keseluruhan konsep budaya dalam penggunaannya di Malaysia.

Senarai Warisan Dunia

Selain daripada masalah yang ditimbulkan tentang konsep warisan, terdapat juga lagi satu kekeliruan yang diwujudkan oleh Konvensyen Warisan Dunia 1972 berkaitan dengan pengisytiharaan Senarai Warisan Dunia (*World Heritage List*). Satu senarai warisan dunia diwujudkan untuk menyenaraikan semua warisan-warisan dunia yang dianggap mempunyai nilai sejagat yang menyerlah (*outstanding universal value*). Kemunculan senarai ini, dan makna asal senarai ini kerap kali disalahfahami.

Penyenaraian dalam senarai warisan dunia ini melibatkan beberapa peraturan (syarat) dan proses. Secara ringkasnya, Warisan Dunia seperti berikut (Ahmad Hakimi, 2021b, 2020; UNESCO 2019; Ahmad Hakimi dan Othman 2005):

- i) Warisan yang mencerminkan keakraban manusia sedunia,
- ii) Dipilih oleh *World Heritage Committee*, dan
- iii) Boleh menggunakan dana *World Heritage Fund*.

Perkara ketiga dalam senarai di atas banyak mempengaruhi penumpuan terhadap Senarai Warisan Dunia ini. Kemunculan senarai warisan dunia ini menyebabkan kebanyakan negara berlumba-lumba sesama mereka untuk menyenaraikan sebanyak mungkin warisan dimiliki dalam senarai warisan dunia ini. Penumpuan terhadap penyenaraian ini juga sebenarnya bercanggah dengan matlamat asal Konvensyen Warisan Dunia. Misi asal UNESCO dalam memperkenalkan Konvensyen Warisan Dunia ini adalah seperti berikut (UNESCO, 2010):

- i) to encourage countries to sign the World Heritage Convention and to ensure the protection of their natural and cultural heritage;
- ii) to States Parties to the Convention to nominate sites within their national territory for inclusion on the World Heritage List;
- iii) to encourage State Parties to establish management plans and set up reporting on the state of conservation of the World Heritage sites;
- iv) to help State Parties safeguard World Heritage properties by providing technical assistance and professional training;
- v) to provide emergency assistance for World Heritage sites in immediate danger;
- vi) to support State Parties' public awareness-building activities for World Heritage conservation;
- vii) to encourage participation of the local population in the preservation of their cultural and natural heritage;
- viii) to encourage international cooperation in the conservation of our world's cultural and natural heritage.

Daripada senarai misi UNESCO di atas, perkara i) dan vii) adalah penting dan berkaitan rapat dengan pemikiran UNESCO tentang kepentingan warisan tempatan yang biasa iaitu "*Heritage is our legacy from the past, what we live with today, and what we pass on to future generations. Our cultural and natural heritage are both irreplaceable sources of life and inspiration*" (UNESCO, 2010). Kemunculan senarai warisan dunia ini seolah-olah hanya warisan dunia tersenarai sahaja yang perlu dilindungi. Sedangkan hasrat asal PBB ialah untuk melindungi semua warisan yang terdapat di dunia ini dengan tidak mengambilkira sama ada ianya termasuk dalam Senarai Warisan Dunia ataupun tidak. Oleh itu, keseluruhan *spirit* atau prinsip di sebalik Konvensyen Warisan Dunia 1972 ini perlu diperhalusi dan dipertimbangkan.

Seperti yang dinyatakan di atas, setiap negara sebenarnya ditugaskan untuk mengumpul senarai warisan-warisan tempatan untuk dipelihara, dan hanya mengemukakan mana-mana warisan tempatan yang dianggap paling unik untuk disenaraikan dalam Senarai Warisan Dunia. Perkara yang penting di sebalik membuat penyelidikan untuk menyenaraikan semua warisan tempatan, adalah membina infrastruktur untuk penyelidikan berterusan dan juga pemeliharaan semua warisan-warisan tempatan yang ditemui. Apabila dihayati sepenuhnya konsep kepentingan setiap warisan-warisan tempatan,

ianya menjadi amat sukar untuk menyatakan mana satu warisan yang penting dan mana satu yang tidak penting. Inilah sebenarnya apa yang cuba disyorkan oleh PBB, kepentingan kepelbagaian warisan-warisan manusia di dunia ini. Perincian dalam Konvensyen Warisan Dunia menyatakan tentang kepentingan memelihara semua warisan adalah seperti berikut (UNESCO, 1972:

"Article 5

To ensure that effective and active measures are taken for the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage situated on its territory, each State Party to this Convention shall endeavor, in so far as possible, and as appropriate for each country:

to adopt a general policy which aims to give the cultural and natural heritage a function in the life of the community and to integrate the protection of that heritage into comprehensive planning programmes;

to set up within its territories, where such services do not exist, one or more services for the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage with an appropriate staff and possessing the means to discharge their functions;

to develop scientific and technical studies and research and to work out such operating methods as will make the State capable of counteracting the dangers that threaten its cultural or natural heritage;

to take the appropriate legal, scientific, technical, administrative and financial measures necessary for the identification, protection, conservation, presentation and rehabilitation of this heritage; and

to foster the establishment or development of national or regional centres for training in the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage and to encourage scientific research in this field" (UNESCO, 1972).

Secara umumnya, PBB mewujudkan Konvensyen Warisan Dunia untuk memelihara serta mengekalkan kepelbagaian warisan kebudayaan dan warisan semula jadi yang terdapat di dunia. Ini selaras dengan hasrat asal penubuhan PBB, dan juga Liga Negara-Negara yang terlebih dahulu daripadanya. Pada asalnya, pertubuhan-pertubuhan dunia ini (Liga Negara-Negara dan PBB) ditubuhkan untuk memastikan supaya mana-mana kumpulan manusia tidak menghancurkan mana-mana kumpulan manusia yang lain serta peninggalan-peninggalan kumpulan manusia yang berkenaan (Ahmad Hakimi, 2021b; UNESCO, 2019, 1954). Yang dikatakan sebagai Warisan Kebudayaan dan Warisan Semula jadi dalam Konvensyen Warisan Dunia 1972 dianggap sebagai warisan kumpulan-kumpulan manusia yang berkaitan dengan identiti kumpulan berkenaan. Akhirnya, matlamat ini mempunyai pertalian rapat dengan masalah *ethnic cleansing* yang berlaku sewaktu Perang Dunia Pertama dan Kedua, di mana semua kesan-kesan yang berkaitan dengan identiti musuh dimusnahkan.

Seperti yang dinyatakan terlebih awal, matlamat utama PBB adalah untuk menjaga dan memelihara Warisan-Warisan Kebudayaan dan Semula jadi manusia. PBB berpendapat bahawa setiap Warisan manusia adalah satu yang unik dan perlu dipelihara. Konsep tentang kepelbagaian Warisan-Warisan Kebudayaan (dan Semula jadi) manusia atau kebudayaan ini lebih jelas difahami dalam Antropologi Kebudayaan aliran Amerika Syarikat, yang pada mulanya cuba mengkaji tentang orang-orang *Red Indian* (Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; Boas, 1986, 1938; Holmes dan Parris, 1981).

Kemunculan Warisan Kebudayaan Tak Ketara

Pada hari ini, penggunaan biasa takrif Warisan Kebudayaan yang pada mulanya dikemukakan oleh PBB pada tahun 1972 (UNESCO, 1972), telah dibahagikan kepada dua jenis, iaitu Warisan Kebudayaan Ketara (*Tangible Cultural Heritage*) dan Warisan Kebudayaan Tak Ketara (*Intangible*

Cultural Heritage) (Ahmad Hakimi, 2021b; UNESCO, 2003). Oleh kerana takrif Warisan Kebudayaan Ketara sebenarnya adalah takrif Warisan Kebudayaan yang mula-mula dinyatakan oleh PBB pada tahun 1972, ianya lebih senang difahami. Akan tetapi, takrif Warisan Kebudayaan Tak Ketara adalah satu konsep yang berlainan daripada Warisan Kebudayaan Ketara, dan oleh yang demikian, ianya agak mengelirukan.

Pembahagian warisan kebudayaan kepada dua ini amat penting oleh kerana ianya pada akhirnya membenarkan penumpuan yang sewajarnya kepada kepelbagaian bentuk-bentuk kebudayaan yang masih lagi diamalkan oleh manusia pada hari ini (Ahmad Hakimi, 2021a; Ahmad Hakimi, Zahir dan Sabzali, 2019a, 2019b; UNESCO, 2003). Konsep Warisan Kebudayaan Tak Ketara sebenarnya bukan hanya menjurus kepada kesenian (Ahmad Hakimi, 2021; Ahmad Hakimi, Zahir, dan Sabzali, 2019a, 2019b; UNESCO, 2003). Ianya juga agak berbeza daripada konsep budaya atau tamadun (*culture or civilization*) yang cuba dijelaskan terlebih awal oleh Tylor (Ahmad Hakimi 2021a, 2021b; McGee dan Warms, 2004). Sudut pandangan Antropologi Kebudayaan lebih jelas, oleh kerana andaian asas aliran pemikiran ini adalah bahawa terdapat pelbagai kumpulan manusia yang berbeza di dunia ini bukan kerana perbezaan fizikal, akan tetapi oleh kerana cara-cara pemikiran yang berbeza (Ahmad Hakimi 2021a; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b). Pemikiran ini dimulakan oleh Franz Boas, pengasas Antropologi Kebudayaan (Ahmad Hakimi 2021a; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; Langness 1987; Boas 1986, 1938). Seterusnya, cara-cara pemikiran yang berbeza ini dikatakan sebagai kebudayaan-kebudayaan, atau kepelbagaian kebudayaan manusia. Pendapat ini amat berbeza daripada Tylor yang menganggap bahawa hanya terdapat satu budaya.

Konsep Warisan Kebudayaan PBB diperjelaskan lagi dan dibahagikan kepada dua, iaitu Warisan Kebudayaan Ketara (*Tangible Cultural Heritage*) dan Warisan Kebudayaan Tak Ketara (*Intangible Cultural Heritage*) pada tahun 2003 dengan pengisytiharaan *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* oleh UNESCO (2003). Pembahagian ini menjelaskan dengan lebih lanjut apa sebenarnya yang dimaksudkan oleh UNESCO tentang konsep warisan kebudayaan. Warisan Kebudayaan Ketara merujuk kepada perkara-perkara fizikal yang dihasilkan oleh manusia, sama ada dengan sengaja atau tidak sengaja, seperti bangunan dan kesan tempat perkhemahan sementara (iaitu takrif asal Warisan Kebudayaan dalam Konvensyen Warisan Dunia 1972). Warisan Kebudayaan Tak Ketara pula merujuk kepada kehidupan atau kebudayaan manusia seperti sejarah lisan, seni persembahan, amalan sosial, ritual keagamaan, perayaan-perayaan, ilmu pengetahuan dan amalan berkenaan alam persekitaran dan dunia, ataupun ilmu pengetahuan dan kemahiran untuk menghasilkan kraftangan tradisional. Perkara-perkara yang dikaitkan dengan Warisan Kebudayaan Tak Ketara sebenarnya adalah manifestasi cara-cara pemikiran atau kebudayaan manusia yang tidak fizikal. Oleh kerana ianya manifestasi atau terbitan daripada cara-cara pemikiran manusia, bentuk-bentuk kebudayaan yang menghasilkan manifestasi-manifestasi ini penting untuk difahami. Antropologi Kebudayaan dari awal lagi telah menumpukan kepada kepelbagaian kebudayaan-kebudayaan sebelum kewujudan Liga Negara-Negara.

Dalam semua penjelasan yang dikeluarkan oleh UNESCO tentang warisan kebudayaan, perkara yang paling penting adalah kaitannya dengan kehidupan manusia. Pada waktu yang sama, penyenaaran warisan-warisan tertentu sebagai warisan bertaraf dunia pula adalah sebahagian daripada usaha UNESCO untuk mengenengahkan warisan-warisan kebudayaan yang unik dan penting untuk manusia sejagat. Pada asalnya dalam Konvensyen Warisan Dunia 1972, antara ciri-ciri penting yang digunakan untuk menilai sama ada sesuatu warisan itu seharusnya disenaraikan sebagai warisan dunia, sesuatu warisan kebudayaan atau warisan semula jadi yang dicadangkan tersebut mesti mempunyai sekurang-kurangnya satu daripada sepuluh ciri-ciri yang disenarai di bawah ini (UNESCO 2010):

- i) *human creative genius,*
- ii) *interchange of values,*
- iii) *testimony to cultural tradition,*
- iv) *significance to human history,*
- v) *traditional human settlement,*
- vi) *heritage associated with events of universal significance,*
- vii) *natural phenomena or beauty,*
- viii) *major stages of Earth's history,*
- ix) *Significant ecological and biological processes, dan*
- x) *significant natural habitat for biodiversity.*

Jika diperhatikan, lima ciri pertama dalam senarai di atas sebenarnya merujuk secara langsung kepada kehidupan manusia (atau kebudayaan manusia). Sungguhpun demikian, konsep Warisan Kebudayaan Tak Ketara telah cuba diperjelaskan dan diperhalusi selepas konvensyen ini sehinggalah ke tahun 2003. Pembentukan konsep Warisan Kebudayaan Tak Ketara melalui pelbagai proses perbincangan selepas tahun 1972 termasuk beberapa mesyuarat PBB yang penting, seperti yang dinyatakan berikut ini (Ahmad Hakimi, 2021b, 2020):

1989 - *UNESCO Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore.*

2001 - *Universal Declaration on Cultural Diversity.*

2002 - *Istanbul Declaration of 2002*

adopted by the Third Round Table of Ministers of Culture

Sungguhpun Pengisytiharan *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* pada tahun 2003 penting untuk menjelaskan konsep Warisan Kebudayaan Tak Ketara, pada dasarnya konvensyen ini berteraskan kepada salah satu program UNESCO yang terlebih dahulu, iaitu *Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity* (Ahmad Hakimi 2020; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir 2019; UNESCO 2012, 2003). Tiga perkataan terakhir dalam tajuk ini, *Heritage of Humanity*, adalah penting oleh kerana ianya menjurus kepada tajuk sebenar Konvensyen Warisan Kebudayaan Tak Ketara 2003 iaitu warisan manusia. Konsep warisan manusia ini berkait rapat dengan matlamat utama PBB untuk memelihara semua kumpulan manusia di dunia ini. Takrif Warisan Kebudayaan Tak Ketara yang dinyatakan dalam Konvensyen Warisan Kebudayaan Tak Ketara 2003 (UNESCO 2003) adalah seperti berikut:

"...the practices, representations, expressions, knowledge, skills as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage..."

Takrif yang dinyatakan di atas menjuruskan kepada ilmu yang diwarisi oleh sesuatu kumpulan manusia atau kebudayaan. Ciri-ciri Warisan Kebudayaan Tak Ketara (*Intangible Cultural Heritage*) pula dinyatakan sebagai yang berikut (UNESCO 2003):

"...This intangible cultural heritage, transmitted from generation to generation, is constantly recreated by communities and groups in response to their environment, their interaction with nature and their history, and provides them with a sense of identity and continuity, thus promoting respect for cultural diversity and human creativity..."

Takrif ciri-ciri Warisan Kebudayaan Tak Ketara ini pada asasnya hampir sama dengan sudut pandangan Antropologi Kebudayaan tentang kebudayaan manusia. Sungguhpun takrif Warisan Kebudayaan Tak Ketara yang dinyatakan oleh UNESCO ini hampir sama dengan takrif kebudayaan dalam Antropologi Kebudayaan, UNESCO mengambil perhatian kepentingan matlamat utama PBB untuk menjaga kepentingan semua kumpulan manusia, dan oleh yang demikian, menyatakan beberapa perkara yang mengambil kira matlamat utama PBB (UNESCO 2003). Mengikut UNESCO, warisan kebudayaan ini tertakluk kepada perkara-perkara yang tersebut:

“...consideration will be given solely to such intangible cultural heritage; as is compatible with existing international human rights instruments, as well as with the requirements of mutual respect among communities, groups and individuals, and of sustainable development...”

Mengikut perkara dinyatakan di atas, tiga perkara penting yang boleh dijelaskan untuk pemilihan warisan kebudayaan ialah (1) sesuai dengan pemikiran PBB tentang hak-hak asasi manusia sejagat; (2) perasaan hormat-menghormati antara kumpulan-kumpulan yang berbeza-beza; dan (3) pembangunan mampan. Sebenarnya, konsep-konsep asas tentang warisan kebudayaan manusia telah terbentuk jauh lebih awal daripada tahun 2003. Berikut adalah perbincangan tentang beberapa peristiwa penting yang mempengaruhi pembentukan warisan kebudayaan seperti yang ada pada hari ini.

Perkembangan Awal Warisan Kebudayaan Manusia

Konsep Warisan Kebudayaan yang digunakan pada hari ini selalunya dianggap mula digunakan sekitar 50 tahun dahulu semenjak Konvensyen Warisan Dunia pada tahun 1972 (UNESCO, 1972). Sungguhpun konsep ini telah mengalami beberapa perubahan sejak tahun 1972, sebenarnya konsep asal Warisan Kebudayaan, khususnya Warisan Kebudayaan Tak Ketara telah terlebih awal lagi digunakan (dalam bentuk awal yang berbeza) (Ahmad Hakimi, 2021b, 2020). Seterusnya, ianya telah mengalami pelbagai perubahan daripada konsep asalnya, yang boleh dijejaki bermula sejak zaman kewujudan Liga Negara-Negara lagi (sebelum kemunculan PBB), iaitu sebelum teretusnya Perang Dunia Pertama (Ahmad Hakimi, 2020: Hiroshi, 1998). Perkembangan serta perubahan terhadap konsep warisan ini telah melalui pelbagai perubahan sebagai reaksi kepada beberapa peristiwa dunia penting, yang kemudiannya melahirkan beberapa perundangan antarabangsa yang berlainan.

Penggubalan perundangan antarabangsa tersebut bukan sahaja dipengaruhi oleh peristiwa-peristiwa dunia tertentu, akan tetapi ianya juga dipengaruhi sedikit sebanyak oleh penglibatan pelbagai persatuan-persatuan dunia, yang setiap satunya mempunyai matlamat-matlamat mereka yang tersendiri dan kerap-kali berlainan (dan kadang kala bercanggah sesama mereka) (Ahmad Hakimi, 2021b, 2020; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b). Akhirnya, perundangan yang dihasilkan selalunya adalah satu kompromi yang boleh dipersetujui oleh semua pihak yang terlibat dan tidak semestinya yang terbaik untuk semua yang terlibat. Perundangan-perundangan antarabangsa tersebut (sehingga Konvensyen Warisan Dunia pada tahun 1972) dinyatakan dengan ringkas sahaja di bawah ini (Ahmad Hakimi, 2021b, 2020; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b).

- i. *League of Nations*
- ii. *1931 - Athens Charter*
- iii. *1943 - Amerika Syarikat - United Nations*
- iv. *1954 - Hague Convention*
- v. *1956 - Recommendation on International Principles Applicable*

- vi. 1964 - *Venice Charter, 1964*
- vii. 1965 - *World Heritage Trust, US*
- viii. 1968 - *IUCN*
- ix. 1972 - *Convention on Home Environment, Stockholm, Sweden*
- x. 1970 - *UNESCO Convention - Cultural Property*
- xii. 1972 - *World Heritage Convention*

Sungguhpun terdapat bermacam-macam perkembangan di peringkat antarabangsa daripada zaman kewujudan Liga Negara-Negara sehinggalah kepada pengisytiharaan Konvensyen Warisan Dunia pada tahun 1972, secara umumnya konsep warisan yang digunakan tetap sentiasa berkait dengan manusia. Dalam pengisytiharaan Konvensyen Warisan Dunia, seperti yang dinyatakan terlebih dahulu, konsep warisan yang sebenarnya berkaitan dengan (kehidupan) manusia dibahagikan kepada dua, iaitu warisan semula jadi (*natural heritage*) dan warisan kebudayaan (*cultural heritage*) (Hiroshi 1998; UNESCO 1972).

Kedua-dua konsep warisan yang dinyatakan dalam konvensyen di atas ini adalah dikaitkan dengan manusia, yang mana kedua-dua warisan semula jadi dan warisan kebudayaan adalah berkaitan dengan kepelbagaian kehidupan manusia di dunia serta perkara-perkara fizikal (buatan dan semula jadi) yang mana setiap satu warisan sebenarnya menjadi identiti penting kepada kumpulan-kumpulan manusia yang berkenaan. Kepentingan setiap kumpulan manusia dan warisan kebudayaan mereka adalah penting dan berkaitan rapat dengan matlamat asal penubuhan Liga Negara-Negara dan PBB. Pada asasnya, Liga Negara-Negara terlebih dahulu, dan PBB pada hari ini, mempunyai matlamat untuk mencegah peperangan sesama manusia. Hal ini berlaku kerana perbuatan sesetengah kumpulan manusia yang dengan sengaja cuba untuk menghancurkan semua kesan-kesan kehidupan dan identiti mana-mana kumpulan manusia yang lain sewaktu peperangan oleh kerana bermusuhan. Kemusnahan secara ini diperhatikan semasa Perang Dunia Pertama dan juga Perang Dunia Kedua, dan dianggap sebagai sebahagian daripada usaha untuk melakukan *ethnic cleansing* (UNESCO 1954).

Usaha ini lebih jelas kelihatan pada 15 Mei 1954, apabila satu konvensyen telah diadakan di The Hague, Belanda khusus untuk membincangkan tentang pemeliharaan harta kebudayaan semasa peperangan (Hiroshi 1998; UNESCO 1954). Persidangan PBB dan UNESCO di Hague ini telah menerima *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflicts* dan satu protokol yang mengiringinya (Hiroshi 1998; UNESCO 1954). Protokol kedua kepada Hague Convention diterima pada Mei 1999 atas usaha-usaha UNESCO.

Dalam konvensyen ini, konsep *cultural property* digunakan. Takrif kerja yang diberikan kepada harta kebudayaan (*cultural property*) adalah dinyatakan seperti berikut:

"Article 1. Definition of cultural property For the purposes of the present Convention, the term 'cultural property' shall cover, irrespective of origin or ownership: (a) movable or immovable property of great importance to the cultural heritage of every people, such as monuments of architecture, art or history, whether religious or secular; archaeological sites; groups of buildings which, as a whole, are of historical or artistic interest; works of art; manuscripts, books and other objects of artistic, historical or archaeological interest; as well as scientific collections and important collections of books or archives or of reproductions of the property defined above; (b) buildings whose main and effective purpose is to preserve or exhibit the movable cultural property defined in sub-paragraph (a) such as museums, large libraries and depositories of archives, and refuges intended to shelter, in the event of armed conflict, the movable cultural property defined in sub-paragraph (a); (c) centers containing a large amount of cultural property as defined in sub-paragraphs (a) and (b), to be known as 'centers containing monuments'" (UNESCO 1954).

Hague *Convention* ini juga memperkenalkan satu konsep baru, Warisan Kebudayaan Manusia Sejagat (*cultural heritage of all mankind*). Perkara ini dapat diperhatikan dalam pernyataan berikut (ayat kedua) di dalam konvensyen ini:

"Being convinced that damage to cultural property belonging to any people whatsoever means damage to the cultural heritage of all mankind, since each people makes its contribution to the culture of the world;" (UNESCO 1954).

Ini bermakna setiap harta kebudayaan mana-mana kumpulan manusia di dunia adalah penting oleh kerana PBB menganggap bahawa semua harta-harta kebudayaan adalah warisan kebudayaan manusia sejagat. Dalam erti kata yang lain, Warisan Kebudayaan Manusia Sejagat (*Cultural Heritage of All Mankind*) yang ditakrifkan terlebih awal di atas menganggap bahawa semua kumpulan manusia adalah penting. Ianya juga boleh difahamkan bahawa kita tidak seharusnya merosakkan atau menukar mana-mana aspek kumpulan manusia. Ini berkait rapat dengan apa yang sentiasa dinyatakan dalam Antropologi Kebudayaan tentang kepelbagaian kebudayaan, relativisme kebudayaan, dan masalah etnosentrisme dalam kalangan semua kumpulan manusia.

Antropologi Kebudayaan dan Kepelbagaian Warisan Kebudayaan Manusia

Secara ringkasnya, Antropologi Kebudayaan aliran Amerika Syarikat mengkaji kepelbagaian manusia di dunia ini dengan andaian asas bahawa semua manusia adalah sama dari segi fizikalnya (Ahmad Hakimi, 2021a; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; 2012; Boas, 1986, 1938; Holmes dan Parris, 1981). Yang membezakan kumpulan-kumpulan manusia adalah kebudayaan-kebudayaan mereka. Oleh yang demikian, ahli-ahli Antropologi Kebudayaan menumpukan perhatian kepada kebudayaan-kebudayaan manusia untuk menjelaskan perbezaan-perbezaan yang terdapat dalam kumpulan-kumpulan manusia. Relativisme kebudayaan adalah konsep di mana tidak terdapat nilai-nilai kebudayaan sejagat (Ahmad Hakimi, 2021a; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; 2012; Boas, 1986, 1938; Holmes dan Parris, 1981). Setiap kebudayaan mempunyai kumpulan nilai-nilai yang tersendiri atau berasingan. Dalam erti kata lain, setiap satu kebudayaan adalah satu sistem nilai yang tersendiri dan berasingan. Konsep seperti baik, cantik, dan busuk berbeza-beza mengikut kebudayaan-kebudayaan yang berlainan.

Masalah utama dalam kalangan manusia adalah sifat etnosentrik di mana kita menganggap bahawa nilai kebudayaan kita adalah yang terbaik atau benar (Ahmad Hakimi, 2021a; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; 2012; Boas, 1986, 1938; Holmes dan Parris, 1981). Seterusnya kita menilai orang lain mengikut nilai kebudayaan kita. Secara kebiasaannya, manusia bersifat etnosentrik tanpa menyedarinya. Pada asasnya, pemikiran etnosentrik ini adalah satu sistem pemikiran yang cuba untuk mengekalkan nilai-nilai sesuatu kebudayaan tertentu. Akan tetapi, oleh kerana terdapat pelbagai kebudayaan, dan pelbagai sistem nilai, kita seharusnya hanya membuat penilaian mengikut kebudayaan kita terhadap ahli-ahli kumpulan kita sahaja, dan tidak sepatutnya cuba menilai orang daripada kebudayaan yang berlainan.

Secara umumnya, pengarang menggunakan takrif tersebut untuk kebudayaan, yang sesuai dengan sudut pandangan Antropologi Kebudayaan. Kebudayaan adalah satu sistem ilmu pengetahuan, atau sistem pengoperasian manusia yang membolehkan manusia untuk berinteraksi dengan (Ahmad Hakimi, 2021a; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; Ahmad Hakimi dan Zahir, 2012):

- i) manusia lain,
- ii) alam fizikal (atau sistem ekologi) tempatan, dan
- iii) kuasa-kuasa alam ghaib.

Takrif ini tidak sesuai untuk digunakan dalam bidang lain, terutamanya dalam kumpulan bidang-bidang pengajian Sains Sosial. Ini adalah kerana, mengikut sudut pandangan Antropologi Kebudayaan, kebudayaan tidak boleh diukur secara saintifik. Akan tetapi, ianya membolehkan kita memahami dengan jelas apa yang sebenarnya dimaksudkan tentang warisan kebudayaan manusia sejagat mengikut PBB dan UNESCO. Takrif Tylor (Ahmad Hakimi, 2021a, 2021b; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; McGee dan Warmes, 2004) tentang budaya dan tamadun bercanggah dengan cara pemikiran Antropologi Kebudayaan oleh kerana ianya tidak menganggap terdapat kepelbagaian kebudayaan manusia. Sebaliknya, Tylor berpendapat bahawa hanya terdapat satu kebudayaan dan tamadun, yang dimiliki oleh orang Eropah, khususnya orang Inggeris. Orang lain hanya mampu menjadi bertamadun dan memperolehi kebudayaan sekiranya mereka mengikut cara-cara pemikiran orang Inggeris. Pemikiran ini bercanggah dengan konsep relativisme kebudayaan dalam Antropologi Kebudayaan. Malahan ide di sebalik Teori Evolusi Sosial Tylor sebenarnya bersifat etnosentrik.

Tylor mungkin terikut-ikut tentang kepercayaan Orang Inggeris pada zaman beliau di mana mereka menganggap bahawa kumpulan mereka adalah kumpulan manusia yang terbaik (Ahmad Hakimi, 2021b; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; McGee dan Warmes, 2004; Holmes dan Parris, 1981). Boas pula berhadapan dengan masalah untuk memahami asal-usul orang Red Indian, yang pada waktu itu dianggap sebagai bukan manusia oleh sesetengah kumpulan manusia di Eropah dan Amerika Syarikat (Ahmad Hakimi, 2021a; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; Boas, 1986, 1938). Oleh yang demikian, matlamat Boas untuk memahami siapakah manusia sebenarnya melahirkan cara pemikiran dan tradisi ilmu yang berbeza daripada Antropologi (dan kemudiannya Antropologi Sosial) di United Kingdom (dan juga Eropah) (Ahmad Hakimi, 2021a; Ahmad Hakimi, Sabzali dan Zahir, 2019b; McGee dan Warmes, 2004; Holmes dan Parris, 1981).

Rumusan dan Kesimpulan

Terdapat beberapa masalah tentang apa yang dikatakan sebagai warisan kebudayaan mengikut PBB. Perbezaan pendapat ini berkaitan dengan tradisi ilmu Antropologi yang berbeza di Amerika Syarikat (Antropologi Kebudayaan aliran Amerika Syarikat) berbanding dengan United Kingdom (Antropologi Sosial aliran British). Di sebalik konsep warisan kebudayaan PBB terdapat beberapa andaian penting yang kurang difahami di Malaysia. Antaranya adalah konsep-konsep Antropologi Kebudayaan seperti kebudayaan, kepelbagaian kebudayaan, relativisme kebudayaan, dan etnosentrisme. PBB menggunakan kesemua konsep-konsep ini tanpa memberi penjelasan yang mencukupi, terutamanya dalam kalangan negara-negara yang mempunyai tradisi ilmu Antropologi yang berlainan daripada Antropologi Kebudayaan aliran Amerika Syarikat.

Tradisi ilmu Antropologi di Malaysia amat dipengaruhi oleh tradisi ilmu Antropologi Inggeris, iaitu Antropologi Sosial aliran British. Dalam tradisi ilmu ini, konsep-konsep asas dalam Antropologi Kebudayaan seperti kebudayaan, kepelbagaian kebudayaan, relativisme kebudayaan dan etnosentrisme kurang ditekankan. Ini adalah kerana tradisi ilmu Antropologi Sosial lebih menumpukan perhatian kepada masyarakat, satu konsep yang dikaji secara sains. Konsep kebudayaan dianggap sebagai tidak saintifik dan tidak boleh dikaji secara sains. Akibat daripada perbezaan tradisi ilmu, dan penggunaan konsep budaya oleh Tylor di Malaysia, sebahagian daripada makna asal warisan kebudayaan PBB tidak difahami dengan jelas. Oleh yang demikian, perbezaan tradisi ilmu ini menggelirukan kepada pihak tempatan apabila membincangkan tentang PBB dan warisan kebudayaan.

Rujukan

- A. Aziz Deraman. (2003). *Masyarakat dan kebudayaan Malaysia: Suatu analisis perkembangan kebudayaan di Malaysia* (Edisi Baharu). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Abdullah Taib. (1985). *Asas-asas antropologi*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad Hakimi Khairuddin & Othman Md. Yatim. (2005). Management of archaeological sites in malaysia: A balancing art between the federal and state governments. In Rahmah Bujang (Ed), *Transformasi Pengajian Melayu*. Akademi Pengajian Melayu.
- Ahmad Hakimi Khairuddin & Zahir Ahmad. (2012). Malay traditional food technology. In Chaiwat Meesantan (Ed), *Ist International Conference on Southeast Asian Language and Culture 2012*. Faculty of Liberal Arts, Thammasat University.
- Ahmad Hakimi Khairuddin & Zainal Abidin Borhan. (2007, August 18-19). Bidang-bidang pengajian sastera, kemanusiaan dan sains sosial: Falsafah dan pemikiran di sebaliknya [Paper presentation]. Bengkel Persiapan Pendirian Fakultas Ilmu Budaya, Universitas Haluoleo, Kendari, Indonesia.
- Ahmad Hakimi Khairuddin, Sabzali Musa Khan & Zahir Ahmad. (2019a, August 15-16). Istana-istana kerajaan negeri sebagai warisan kebudayaan ketara dan warisan kebudayaan tak ketara [Paper presentation]. International Conference on Civilisational Dialogue, Pusat Dialog Peradaban, Universiti Malaya.
- Ahmad Hakimi Khairuddin, Sabzali Musa Khan & Zahir Ahmad. (2019b, Julai 23-24). Budaya orang Malaysia: Kepelbagaian warisan kebudayaan tak ketara [Paper presentation]. Workshop for University UNESA, Surabaya Post Graduate Students, Manipal GlobalNxt University, Menara Shell, Kuala Lumpur.
- Ahmad Hakimi Khairuddin. (2007). Falsafah di sebalik kaedah penelitian turut serta: Satu kaedah penyelidikan antropologi kebudayaan, In Zahir Ahmad, Mohd Taufik Arridza Mohd Balwi, dan Madiawati Mustaffa (Eds), *Wacana Persuratan Melayu*. Akademi Pengajian Melayu.
- Ahmad Hakimi Khairuddin. (2020). *Pengurusan tapak arkeologi pra-sejarah sebagai satu warisan ketara di Malaysia*. [Unpublished doctoral dissertation]. Universiti Malaya.
- Ahmad Hakimi Khairuddin. (2021a). Halangan komunikasi padu dalam kegiatan motivasi: Dari sudut pandangan hipotesis Sapir-Whorf. *Forum Komunikasi*, 16 (1), 26-43.
- Ahmad Hakimi Khairuddin. (2021b, April 20). Pengenalan kepada pemetaan warisan kebudayaan ketara dan tak ketara [Paper presentation]. Sesi 'Brainstorming' Pemetaan Warisan (*Cultural Mapping*), Perbadanan Adat Melayu dan Warisan Negeri Selangor (PADAT), Auditorium Muzium Shah Alam, Shah Alam.
- Boas, F. (1938). *General anthropology*. Boston: D.C. Heath and Co.
- Boas, F. (1986). *Anthropology and modern life*. Dover Publications, Inc.
- Hashim Awang. (1998). *Budaya dan kebudayaan: teori, isu dan persoalan*. Citra Budaya.
- Hiroshi Daifuku. (1998). Museums and monuments: UNESCO's Pioneering role. *Museum International* 50(1), 8-19.
- Holmes, Lowell, D., & Parris, W. (1981). *Anthropology: An introduction* (3rd Ed.). John Wiley & Sons.
- Kamus Dewan*. (1970). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan, Malaysia. (1973). *Asas kebudayaan kebangsaan. siri kebudayaan kebangsaan bil. 1*. Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan.
- Kementerian Pelancungan, Seni dan Budaya Malaysia. (2021). *Dasar Kebudayaan Negara 2021*. Bahagian Dasar Kebudayaan, Kementerian Pelancungan, Seni dan Budaya Malaysia.
- Kuper, A. (1975). *Anthropologists and anthropology: The British School 1922-72*. Peregrine Books.

- Langness, L. L. (1987). *The study of culture* (Revised Edition). Chandler & Sharp Publishers, Inc.
- Lembaga Peradaban Melayu (ADAB). (2020). *Citra Adab*. Umbaian Tekad Peradaban Melayu, Lembaga Peradaban Melayu.
- McGee, R. Jon & Richard L. Warms. (2004). *Anthropological theory: An introductory history* (3rd Ed.). McGraw-Hill.
- Mohd. Taib Osman. (1993). Kepercayaan tradisional dalam sistem kepercayaan Melayu ditinjau dengan pendekatan antropologi kebudayaan. In Mohd. Taib Osman & Hamdan Hassan (Eds.). *Bingkisan kenangan untuk pendeta* (2nd Ed.). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Norazit Selat. (1989). *Konsep asas antropologi*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Rais Yatim. (2021). *Budi asas tamadun*. Yayasan Budi.
- Shamsul Amri Baharuddin. (2001). Introduction. In Shamsul Amri Baharuddin (Eds.), *Social anthropology of the Malays: Collected essays of M. G. Swift*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- The New Penguin English Dictionary*. (2000). Penguin Books.
- Undang-undang Persekutuan Malaysia. (1976). *Akta purbakala, 1976. (Akta 168)*.
- Undang-undang Persekutuan Malaysia. (2008). *Akta warisan kebangsaan 2005 (akta 645) dan peraturan-peraturan. undang-undang Malaysia*.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). (2019). *World heritage list*. <https://whc.unesco.org/en/list/>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). (2012b). *Memory of the world: The treasures that record our history from 1700 BC to the present day*. UNESCO Publishing and HarperCollins Publishers Ltd.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). (2010). *The world's heritage: A complete guide to the most extraordinary places*. (Indian Edition.) UNESCO Publishing and Harper Collins Publishers Ltd.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). (2003). *Conservation for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. http://portal.unesco.org/en/ev.phpnRL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). (1954). *Final act of the intergovernmental conference on the protection of cultural property in the event of armed conflict*. The Hague.